

Biserica din satul Mitrofani-La Nuc, comuna Mitrofani, județul Vâlcea¹

Rodica Gabriela Herbel*

Keywords: wooden church, Vâlcea county, Mitrofani.

Abstract: *The article is a detailed description of the wooden church of Mitrofani, the village of Mitrofani, Vâlcea county. The traditional architecture monuments suffer perpetual changes. The wooden churches were subject to some interventions which not only perverted the building but also accelerated the stage of its degradation. The detailed analysis of the conservation stage of the monument come to strengthen the existing information and complete the already done research.*

Cuvinte-cheie: biserica de lemn, județul Vâlcea, Mitrofani.

Rezumat: *Articolul este o descriere detaliată a bisericii de lemn din satul Mitrofani, județul Vâlcea. Monumentele de arhitectură tradiționale suferi modificări perpetue. Bisericile de lemn au fost supuse unor intervenții care nu numai că au pervertit structura clădirii dar, de asemenea, i-au accelerat stadiul de degradare. Analiza detaliată a stadiului de conservare a monumentului vine să întărească informațiile existente și să completeze cercetarea deja făcută.*

Arhitectura lemnului pentru spațiul românesc este încadrată în fenomenul arhitecturii populare. Aici se reflectă relația dintre diferitele genuri artistice specifice artei: pictura, sculptura. Așa cum se întâmplă și în cazul obiectelor de uz gospodăresc, țăranul-creator proiectează și confecționează în funcție de propriile necesități și trebuințe. Din această cauză, arhitectura lemnului îmbină organic utilul și frumosul, una din caracteristicile de bază ale artei populare. De fapt, ceea ce este considerat astăzi drept o operă de arhitectură a fost pe vremea când s-a ridicat doar o simplă construcție folosită și împodobită așa încât să fie apropiată sufletului.

* **Rodica Gabriela Herbel**, profesor Educație plastică, Liceul „Antim Ivireanu”, Râmnicu Vâlcea, doctorand Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane, Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă; e-mail: gabi_herbel@yahoo.com.

¹ **RO** Cercetare finanțată prin FONDUL SOCIAL EUROPEAN, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Axa prioritară nr. 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, Domeniul major de intervenție 1.5 „Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”, Titlu: „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, Contract: POSDRU 159/1.5/S/137832.

EN This work was possible with the financial support of European Social Fund, Operational Programme Human Resources Development 2007 - 2013, Priority no. 1 „Education and training in support for growth and development of the knowledge society”, Key Area of Intervention 1.5 „Doctoral and post-doctoral research support” Title: „MINERVA - Cooperation for elite career in PhD and post doctoral research”, ID POSDRU 159/1.5/S/137832.

Această pornire a țaranului se identifică ca o cerință organică de creare a unei anumite atmosfere, a unui anumit cadru care să-i dea posibilitatea să se recunoască și să se afirme².

În mod firesc, arhitectura populară, astăzi, reprezintă un ultim stadiu de dezvoltare din punct de vedere estetic și spiritual. Această etapă finală se afirmă ca suma celor anterioare cu dinamica lor specifică. O caracteristică importantă a artei populare în general, și a arhitecturii în mod specific, este aceea a reluării și reproducerii elementelor și trăsăturilor esențiale, a modelelor consacrate. Aceasta a permis o conservare de lungă durată a formelor primare, a decorațiilor vechi.

Așezare

Satul de reședință al comunei Mitrofani este cel mai vechi sat din comună. Numele lui se leagă de un călugăr Mitrofan care se afla în pelerinaj prin aceste locuri și apoi s-a stabilit în această zonă pentru a pune bazele unei vetre creștine.

Biserica de lemn cu hramul „*Sfinții Voievozi*”, denumită „*La Nuc*”, monument istoric (cod LMI: VL-II-m-B-09827)³, datată din 1813, se situează pe un deal împădurit cu nuci (de unde și numele) aproximativ în centrul satului. Ea nu se mai află în cult deoarece, din anul 1914, s-a dat în folosință biserica din zid cu hramul *Sfinții Mihail și Gavril* și a căzut în paragină. Este înconjurată de cimitirul satului.

Istoric și atestare documentară

În satul Mitrofani a mai existat un schit Mitrofani cu hramul „*Sfântul Nicolae*”, ridicat cu mult înainte de 1616. El a ars până în temelii în iulie 2000 din cauza neglijenței îngrijitorului. Atestarea sa documentară apare într-un hrisov emis de Alexandru Coconul Voievod, în anul 1626, la 29 octombrie. Aici se amintește de un zapis emis în timpul lui Gavriil Voievod (1616-1620), în care este pomenit ca martor Mitrofan Călugărul⁴.

În 1840, satul Mitrofani apare ca proprietate a Episcopiei Râmnicului. Acest lucru este consemnat într-un act că avea o biserică de lemn cu hramul Sfinților Voievozi: „*Această sfântă biserică ce să prăznuiește hramul Sfinților Voievozi s-au făcut la l(ea)t 1813, de Din fiul lui Sândoi și de Trașcă Giura și cu ceilalți (sic) și este bună*”⁵. În 1840, mahalalele Cetățea, Racu și Schitul Mitrofani țineau de satul Nemoiu. O parte din săteni erau moșneni⁶.

Descriere arhitecturală

Biserica are un plan simplu, dreptunghiular, cu absida altarului decroșată de corpul clădirii. Absida altarului este poligonală în cinci laturi: primele două laturi sunt paralele cu axul clădirii, următoarele două sunt oblice iar cea de-a cincea latură perpendiculară pe ax⁷.

² Pănoiu 1977, p. 7.

³ http://patrimoniul.gov.ro/images/LMI/LMI-2010_VL.pdf, p. 39, accesat în august 2014.

⁴ DRH, B, XXI, documentul nr. 151, p. 282-284.

⁵ ASCv., Cat. Ep. Râm., 1840, p. 84sq., *Apud* Bălașa, Marinescu 2001, p. 65.

⁶ Cf. Bălașa, Marinescu 2001, p. 65-68.

⁷ Crețeanu 1968, p. 8-11.

Biserica de lemn din Mitrofani este construită din lemn de stejar și are soclul zidit în ciment. Acesta cuprinde și grinda talpă.

Grinzile sunt îmbinate la colțurile clădirii după sistemul în cheotori drepte, în coadă de rândunică. Ele sunt fasonate în patru muchii⁸. La grinda talpă, capetele bârnelor depășesc linia pereților. Grinzile care leagă și încheie pereții în partea superioară sunt decorate în cap de cal. Căii încrucișați au rolul de a proteja altarul și toate colțurile clădirii. Pereții laterali ai naosului și pronaosului sunt alcătuiți din dulapi groși, dintr-o singură lungime de grindă. Așa cum este firesc, biserica este cuprinsă de un brâu răsucit și cioplit în grinzile mediane ale pereților. Această funie începe și se termină în pridvor. Cu același motiv este împodobit ancadramentul portalului. Îmbinările sunt fixate cu ajutorul cuielor de lemn.

Distribuția spațiilor de cult este următoarea: pridvor deschis spre vest, pronaos, naos și altar pentagonal.

Pridvorul sau prispa este un element de plan complementar. Acesta este un spațiu cu caracter introductiv într-o biserică, anticipând pronaosul. Pridvorul poate fi o încăpere închisă sau este deschis prin arcade susținute de stâlpi sau coloane⁹.

Pridvorul deschis netăvănit se sprijină pe patru stâlpi de lemn. De la nivelul balustradei, stâlpii se subțiază până la capitel. Ei sunt diferiți ca grosime, decor sculptat sau cioplit, model al capitelului. Se îmbină în cep cu grinda transversală ce sprijină căpriorii. Grinda transversală este decorată cu decupaje în acoladă. Pridvorul are paviment de ciment.

Accesul în lăcaș se face pe ușa de pe peretele vestic. Portalul este construit în sistem trilitic cu doi stâlpi și grindă transversală. Decorul este simplu, cel al funiei care înconjoară ușa. Sub torsadă, deasupra ușii, se află o cruce cioplită din masa lemnoasă a grinzii. Foaia de ușă este alcătuită din două elemente verticale. Deasupra ei s-a montat un grilaj de fier pentru siguranță.

Pronaosul și naosul sunt boltite semicilindric. Bolta se sprijină pe arce de lemn care se reazemă pe grinzile superioare ale pereților. Timpanul aferent peretelui despărțitor între pronaos și naos lipsește. Podeaua este confecționată din scânduri de lemn.

Pronaosul este despărțit de naos printr-un perete în care sunt practicate trei deschideri: cea a ușii și două ferestre. Ocnitele se află simetric în stânga și dreapta ușii de intrare în naos. Ele asigurau enoriașilor care se aflau în pronaos (de obicei femeilor) posibilitatea de a vedea și de a auzi mai bine slujba religioasă. Peretele despărțitor dintre naos și pronaos este construit din scânduri groase, orizontale, prinse în patru stâlpi care sunt fixați de grinda transversală superioară.

Lumina pătrunde în naos prin două ferestre dispuse simetric pe pereții de nord și de sud iar în altar prin alte două, practicate pe pereții de sud și est. Pronaosul nu are ferestre către exterior.

Peretele iconostasului are cele trei deschideri, prezente fiind doar porțile împărătești. Deasupra, un arc de lemn sprijină bolta care se continuă în altar. Bolta semicilindrică a altarului se racordează cu pereții dinspre răsărit prin trei panouri oblice de scânduri.

⁸ Ionescu, 1981, p. 69-79.

⁹ Drăguț 1976, p. 351.

Acoperișul este format dintr-un schelet de lemn și din leături peste care s-a fixat șita. Învelitoarea are șase ape: trei spre est care urmăresc poligonul altarului, câte una pe nord și sud și una pe pridvorul din vest. Deasupra altarului și pridvorului sunt așezate două cruci de lemn.

Biserica este înconjurată de cimitirul satului.

Pictura bisericii

Biserica nu prezintă pictură murală nici la interior, nici la exterior. Singura pictură prezentă este pe peretele ce desparte pronaosul de naos și pe iconostas.

Pe stâlpii peretelui despărțitor sunt fixate patru icoane spre pronaos. De la nord la sud avem următoarele icoane: *Sfântul Nicolae, Iisus Hristos Pantocrator, Maica Domnului cu Pruncul și doi îngeri* și *Arhanghelul Mihail*. Sub ele, stâlpii sunt decorați în două registre orizontale ocupate de vase cu buchete de flori și casete împodobite cu motive geometrice. Deasupra icoanelor s-a fixat o scândură pictată cu vrejuri vegetale împletite, care dublează grinda transversală. Ea este decupată în arc larg deasupra intrării. Spre naos, peretele nu este decorat.

Pictura iconostasului este degradată.

În data de 24 octombrie 2012, când am vizitat prima dată acest lăcaș, pe iconostas se aflau următoarele icoane:

- registrul icoanelor împărătești de la nord la sud: o icoană cu doi sfinți greu de descifrat (poate Constantin și Elena), *Maica Domnului cu Pruncul*, lipsă și un tablou cu icoana *Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil* care conține textul:

„Cu vrerea lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, ziditu-s-a acest sfânt lăcaș de închinare de stremoșii noștri cu hramul Sfinților Voievozi.

S-a renovat în anul Domnului 1822, iar în anul 1967 s-a refăcut acoperișul pe cheltuiala statului român. Noiembrie 1967”;

- porțile împărătești sunt pictate cu scena Buneivestiri;
- registrul icoanelor prăznicar este aproape gol, mai există doar prima scenă, a Nașterii Maicii Domnului, și ultima, cu Adormirea Maicii Domnului;
- registrul apostolilor conține patru icoane: central *Iisus Hristos Pantocrator* și trei apostoli spre sud;
- registrul profeților nu este reprezentat prin icoane separate și este pictat direct pe ultima grindă a iconostasului;
- crucea și moleniile, ultimul registru, închid iconostasul.

În data de 25 august 2013 am găsit alte icoane pe iconostas, din cele vechi nu s-au păstrat decât *Maica Domnului*, porțile împărătești, grinda cu profeții și Crucea cu Moleniile. Pe stâlpii de nord și de sud s-au fixat icoane mari ce reprezintă *Arhangheli Mihail și Gavriil*. Și icoana împărătească a lui *Iisus Hristos Pantocrator* care lipsea a fost completată cu una de mari dimensiuni.

Peste registrul icoanelor prăznicar și cel al apostolilor s-au așezat cinci icoane mari noi, ce reprezintă: *Sfântul Ierarh Vasile cel Mare, Sfântul Apostol Petru, Deisis, Sfântul Apostol Pavel, Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur*.

În altar nu există urme de pictură.

Starea de conservare a bisericii

Biserica este amplasată pe o culme, într-o curte largă, împrejmuită de cimitirul satului. Vegetația din apropierea ei este una joasă și mărunță, alături de

câțiva pomi. Pe peretele nordic a crescut un liliac (*Syringa vulgaris*)¹⁰ la o distanță mai mică de 3 m. Edificiul nu este umbrit sau concurat pe altitudine de nici o altă clădire învecinată. Spre vest terenul coboară în pantă.

Socul este ridicat din zidărie de cărămidă și apoi îmbrăcat în ciment, vărut iar în zona altarului izolat cu folie de azbest. Pe alocuri a crăpat. Această intervenție favorizează circulația apei ascensionale spre pereții de lemn.

În zonele deteriorate, vegetația a pătruns și a spart și socul. În aceste locuri există pericolul de infiltrații de umiditate. Se observă fisuri și crăpături mari în zona vestică, unde se îmbină talpa pereților de nord și sud cu cea transversală de vest.

Talpa prezintă atac de insecte xilofage și crăpături cauzate de îmbătrânirea lemnului. Ea este cuprinsă în socul de ciment de-a lungul pereților laterali și în zona altarului.

Grinzile pereților sunt în stare bună. Lemnul nu prezintă urme de atac fungic pe exterior. Se observă câteva orificii de zbor (4-5 mm) și pânze de păianjeni. De asemenea, nu se văd pe exterior urme de umiditate ascensională, halouri sau pete de la infiltrații. Locurile unde s-au format fisuri sau goluri au fost completate cu ciment.

Intervenții asupra pereților s-au făcut prin lărgirea ferestrelor.

Șarpanta pare să fie afectată de acțiunea umidității prin prezența putregaiului, a furnicilor, păianjenilor și a atacului xilofag.

Pridvorul are patru stâlpi ciopliți; s-au păstrat toți originali. Ușa prezintă atac de carii pe toată suprafața.

Învelitoarea este nouă și se află într-o stare bună de conservare.

Biserica este prevăzută cu paratrăsnet.

Când am vizitat prima oară biserica, în 24 octombrie 2012, în interior nu se intrase de multă vreme, pe jos era multă mizerie, inclusiv excremente de animale. A doua oară, autoritățile s-au autosesizat și s-a măturat și s-au înlocuit icoanele despre care am vorbit la partea de pictură.

În pronaos se văd urme de umiditate, halouri, de la un acoperiș poate cu lacune din trecut.

În zona peretelui despărțitor apar urme mici și dese de arsură superficială, până la carbonizare, de jur împrejurul ferestrelor, lângă ușă și pe pereții de nord și de sud. Acolo își au locul suporturi pentru lumânări și astăzi. Acestea sunt lăsate în paragină, cu lumânări topite pe platou. Pe marginile intrării se observă uzură funcțională.

Pe toată pardoseala bisericii sunt covoare țesute din resturi textile.

Pe peretele sudic și pe cel nordic din naosului s-au fixat cuiere de lemn pe grinda peretelui.

Degradările vizibile sunt murdărie superficială, aderentă, halouri de tanin antrenate de umiditate, cracluri, pierderi superficiale ale stratului pictural în zone cu fisuri ale lemnului. Zonele de maximă deteriorare apar la îmbinările dintre grinzi, dintre grinzi și elementele de susținere: cintre și timpane. În partea superioară observăm un atac fungic agresiv cu următoarele caracteristici: pete

¹⁰ http://ro.wikipedia.org/wiki/Liliac_%28plant%C4%83%29 accesat în august 2014.

divers colorate ca urmare a migrării pigmentilor în suport, miceliu pufos, mici fragmente de cordoane miceliene, lemnul brunificat, crăpat, fragilizat.

La icoanele iconostasului notăm următoarele degradări ale suportului: deformări datorate îmbătrânirii lemnului, fisuri, crăpături, descleieri ale blaturilor, lacune ale acestuia odată cu stratul pictural, carbonizări de material structural provenite de la diverse surse de foc (candle, lumânări), atac xilofag prin prezența orificiilor de zbor, pierderi de material. La nivelul straturilor picturale (preparație și culoare) înregistrăm următoarele degradări: depuneri de murdărie superficială, aderentă și ancrasată (praf, fum, ceară, excremente de insecte, verni degradat, brunificat), cracluri ale stratului de culoare, eroziuni, arsuri. Intervenții necorespunzătoare ce apar la icoanele din biserică: uzuri ale stratului de culoare din cauza manipulării necorespunzătoare, depuneri ancrasate și înnegrite datorate curățirii cu ulei, cuie pentru agățarea draperiilor, perdelelor, diferiților suporti, intervenții mai târzii: inventariere cu vopsea albă (icoana *Iisus Hristos Pantocrator* din pronaos are numărul 6 scris de două ori pe ea cu vopsea albă).

Intervențiile necorespunzătoare care apar în această biserică sunt: elemente de adaos fixate necorespunzător, traversând stratul pictural sau fixate direct pe suport: cuie pentru icoane, suporturi pentru candle, instalații diverse, prezența spumei poliuretane folosite la izolarea pereților (distanțarea grinzilor de lemn datorită uscării a creat spații de comunicare cu exteriorul), carbonizări de profunzime variabilă, zgârieturi, lovituri sau vandalizări ale picturii.

BIBLIOGRAFIE

ASCv., Cat. Ep. Râm. 1840 – Arhivele Statului Craiova, Catagrafia Episcopiei Râmnicului, 1840.

Bălașa, Marinescu 2001 – D. Bălașa, I. Marinescu, *Sutești - Repere istorice, 2001-Ediția a II-a*, Editura Fundația Culturală Dokiana, Sutești, 2001.

Crețeanu 1968 – R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, București, 1968.

Drăguț 1976 – V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Vremea, București, 1976.

DRHB XXI – *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, volumul XXI (1626-1627), Editura Republicii Socialiste România, București, 1965.

Ionescu 1981 – G. Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981.

Pănoiu 1977 – A. Pănoiu, *Din arhitectura lemnului*, Editura Tehnică, București, 1977.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Liliac_%28plant%C4%83%29 accesat în august 2014.

http://patrimoniul.gov.ro/images/LMI/LMI-2010_VL.pdf, p. 39, accesat în august 2014.

Foto 1. Biserica de lemn din Mitrofani-*La Nuc* / The wooden church Mitrofani-*La Nuc*.

Foto 2. Aspect grinda talpă / Main wooden beam.

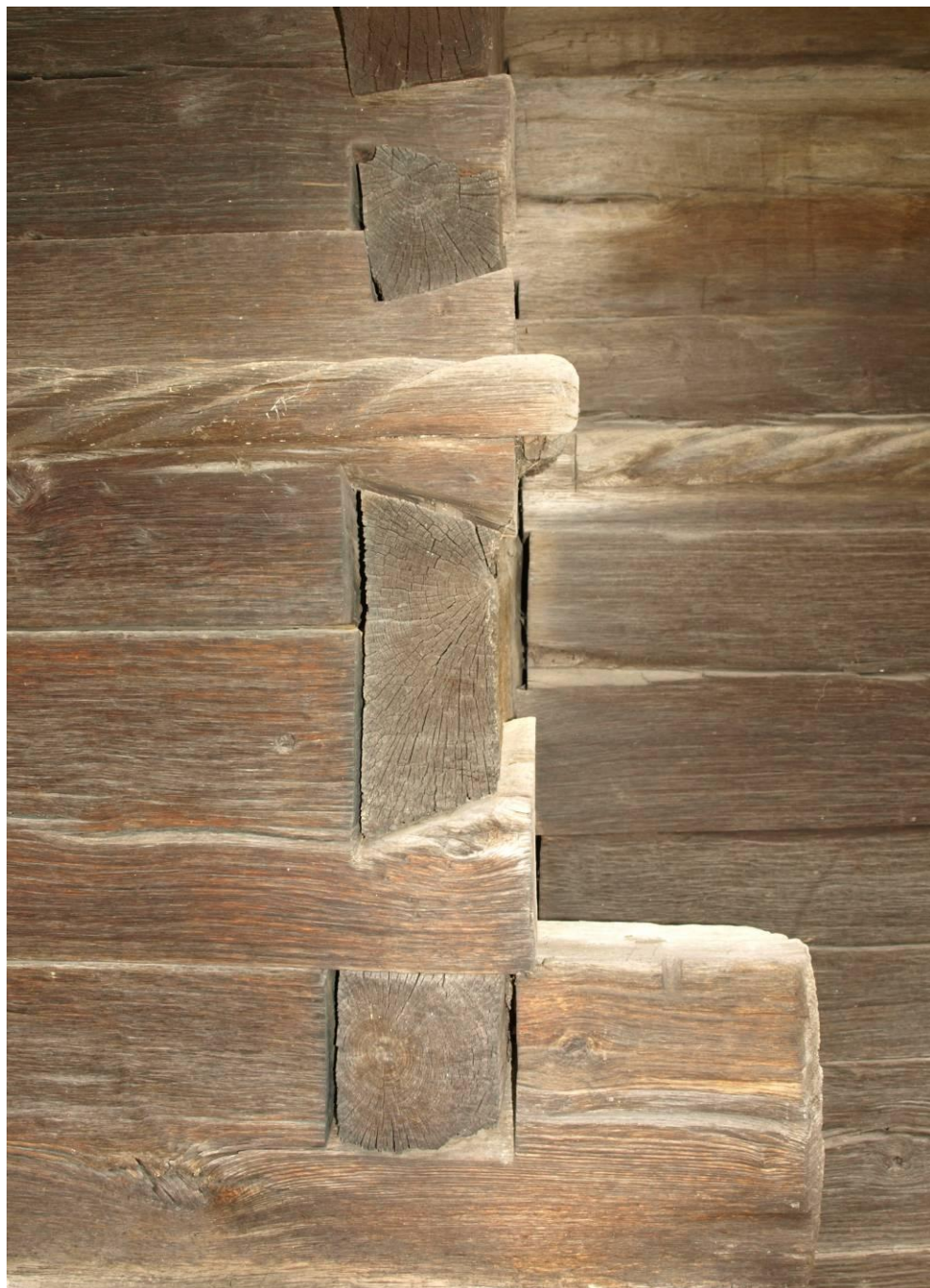

Foto 3. Sistemul de legare în coadă de rândunică / The binding system of the beams.

Foto 4. Portal și ancadrament / Portal and framing.

Foto 5. Pictura porților împărățești / Painting of the royal gates.

Foto 6. Medalion porților împărățești / Royal gates (medallion).

Foto 7. Iconostas octombrie 2012 / Iconostasis, 2012, October.

Foto 8. Iconostas 25 august 2013 / Iconostasis, 2013, August 25.